

OSMANLI'DA KAHVE/KAHVEHANE KÜLTÜRÜ VE SALİHLİ'DEN BİR KAHVEHANE ÖRNEĞİ "HİMAYE-İ ETFAL"

Harun Ürer*

Özet

Ülkemizde, özellikle kırsal kesimde bugün hala önemini koruyan kahvehaneler, her ne kadar geçmişteki işleyiş ve hiyerarşik düzenini yitirmişse de önemli bir sosyal mekan olma özelliğini korumaktadır. Türk mimarisi ile ilgili çalışmalarda bugüne kadar pek fazla üzerinde durulmamış kahvehane yapıları, tarihi belgelerden ve kaynaklardan edinilen bilgilere göre; hem mimari düzen hem de süsleme açısından önemli özelliklere sahiptir. Genellikle tek katlı inşa edilen bu yapıların ilk örnekleri daha çok ahşap malzeme ile inşa edilmiş ve büyük çoğunluğu da bugüne gelememiştir. Haberleşme imkanlarının kısıtlı olduğu dönemlerde bu tür ihtiyaçları da karşılayan kahvehaneler, tıpkı hamamlarda olduğu gibi farklı etnik gruplara hizmet veren bir özelliğe de sahiptir. Bu yönü ile bireylere sosyal statü de kazandıran kahvehaneler aidiyet duygularının ön plana çıktığı önemli mekanlardan biridir.

Anahtar Kelimeler: Kahve, kahvehane, ticaret

Abstract

In our country today in Turkey, traditional Turkish coffeehouses still preserves being a significant social space especially in rural areas; although, they lost their past function and hierarchical order. According to the historic documents and sources, coffeehouses which are not to be subjected to the studies related to Turkish architecture, have considerable features related to architectural order and decoration. The preliminary single floored models are constructed in wood; however, most of them can not reach the present day. Coffeehouses provided the communication requirements in the periods communication possibilities were limited. They also serve different ethnic groups and give individuals the social status just like Turkish baths. Consequently, they are one of the significant spaces that strenghten sense of belonging.

Key words: Coffe, coffeehouse, trade

Sosyal hayatın gelişmesinde ve halkın bilinçlenmesinde önemli rol oynayan kahve ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kahvehane yapıları sanat tarihinde çok fazla üzerinde durulmuş yapı grubu değildir. Ancak sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde söz konusu yapılarla ilgili yerli ve yabancı olmak üzere bir çok araştırma yapıldığı anlaşılmaktadır¹. Osmanlı dönemine ait bilgiler veren bazı kaynaklarda yüzyıllara göre kahvehane yapılarının özelliklerinden ve tefrişatlarından bahsedilse de, söz konusu yapılar plan şeması itibarıyla çok fazla özellik arz etmeyen, daha çok yaptıranın isteğine göre şekillenen yapılardır.

Ortaya çıkışı ile ilgili hakkında çeşitli hikayeler bulunan kahvenin genel olarak Araplar tarafından keşfedildiğine inanılmaktadır. Hikayelerden birine göre; Etiyopyalı bir keçi çobanı, keçilerin bir bölümünün oldukça hareketli ve zinde olduğunu fark eder. Keçileri takip eden çoban, hareketli keçilerin kahverengi tohumları olan bir ağaçtan beslendiklerini görür. Aynı tanelerden kendisi de yer. Gerçekten de yediği tanelerin insana zindelik verdiğini fark eder. Çoban, keşfini, bulunduğu yerdeki imama anlatır. Olay imamın da ilgisini çeker. Kuruttuğu kahve tanelerini suda kaynatan imam, ilk kez kahveyi içecek haline getirmiştir. Gece ibadetlerinde zinde kalmak ve daha çok ibadet edebilmek amacıyla daha da geliştirilerek kullanılan kahve, 1470’lerde ölen Sufi alimi Muhammed El-Dhabhani tarafından Yemen’de gerçek bir içki haline getirilmiştir².

Bir başka inanişaya göre; kahve, Şazeli tarikatının piri Hasan eş-Şazeli ya da Ebu’l Hasan Şazeli tarafından Habeşistan’ın (Etiyopya) yüksek yaylalarında keşfedilmiş, Yemen’e de Şazeli dervişleri tarafından getirilmiştir³. Katip Çelebinin aktardığı bir rivayette ise, Şazeli’nin 1258 yılında Hac yolculuğu sırasında müritleriyle uzun uzun sohbetlere daldığı, bu sohbetlerde kahve çekirdeklerinin kaynatılıp içildiği belirtilmektedir. Bu nedenle İstanbul’daki kahveciler Şeyh Şazeli’yi kahveci esnafının piri kabul etmişler ve kahvehanelere “Ya Hazreti Şeyh Şazeli” levhaları asmışlardır. Etimolojik açıdan, ileri sürülen görüşler arasında en çok taraftar bulanı ve mantıklı olanı, kahvenin güney Habeşistan’dan bütün dünyaya yayıldığı fikridir. Bu görüşe göre; Avrupa dillerinde *café*, Latince’de *coffea* olan kahvenin, yabani kahve ağacı olarak bol miktarda yetiştiği Güney Etiyopya’nın *Kaffa* yöresinden adını aldığı kuvvetli bir olasılıktır⁴.

Çelişkili bilgi ve tarihler nedeniyle kahvenin nerede ve ne zaman ortaya çıktığı konusunda bir fikir birliği yoktur. Ancak, görünen o ki, 15. yüzyılın sonlarına doğru

---

* Yrd.Doç.Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Bu konuda yapılmış, araştırma ve yayınlara ilgili literatür için Bk. Ahmet Yaşar, “Osmanlı Şehir Mekanları: Kahvehane Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 3, S. 6, Y.2005, s. 237-256.

² Tom Standage, **Altı Bardakta Dünya Tarihi**, İstanbul 2005, s.149.

³ Burçak Evren, **Eski İstanbul’da Kahvehaneler**, 1996, s.7.

⁴ **Ay.es.**, s.14; Ekrem Işın, “Kahvehaneler”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul 1994, s. 386.

içecek haline gelen kahvenin, İstanbul'a da Kabe'ye giden hacılar tarafından getirilmiş olma ihtimali yüksektir⁵. Göz ardı edilemeyecek bir başka görüşe göre de; kahvenin İstanbul'a ulaşması Yavuz Sultan Selim'in (I. Selim/ 1512-1520) Mısır Seferini takip eden yıllarda, Müslüman tüccarlar tarafından 1516'da yani 16. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşmiştir⁶. Tarihi Solakzade'ye göre de, kahve, Yavuz Sultan Selim Döneminde gerçekleşen Mısır Seferi sırasında 1519'da İstanbul'a gelmiş, İstanbul'da ilk kahvehaneler ise Hüseyin Ayvansaray'ın Mecmua-i Tarih'ine göre 1554'de açılmıştır⁷.

16. yüzyılın başlarında Yemen'de Şazeli tarikatı tarafından yaygın olarak kullanıldığı bilinen kahve, Mekke'de camilere kadar girmiş bir süre sonra da dışarıda içilmeye ve şarap gibi sunulmaya başlanmıştır. Alışkanlığın bağımlılık haline gelmeye başlaması ve kahve mekanlarının ortaya çıkması dindarları endişelendirmiş, 1517'de Mekke'nin güvenliğinden sorumlu Hair Bey, vücuda zararlı olduğu gerekçesiyle kahveyi yasaklamış⁸, ancak din adamları arasında da kahveyi çok sevenlerin olması, söz konusu yasağın uzun süreli olmasını engellemiştir.

İstanbul'un en dinamik yerleşimlerinden olan ve ticaret hayatı sürekli gelişen Tahtakale, İstanbul'un ilk kahvehanelerin bulunduğu yer olarak kabul edilir. Han ve çarşılardaki ticari hayatın canlılığı Tahtakale'deki esnaf kahvehanelerinin kısa sürede gelişmesine ve artmasına olanak sağlamıştır⁹ (Fotoğraf 1)¹⁰.

İstanbul'da kahvehanelerin yaygınlaşmasıyla önce kahve karşıtı bazı fetvaların daha sonra da yasakların gündeme geldiği görülmektedir. Asıl korku, kuşkusuz, insanların görüş alışverişleri ile bilinçlenmeleri ve olaylara eleştirel gözle bakmaya başlamalarıdır. Durumun ciddiyeti, yöneticilerin, gelişmeleri kontrol altına alabilmek için hafiyeler görevlendirmelerinden de anlaşılabilir¹¹. Birer isyan hazırlığı merkezleri olarak görülen¹² kahvehanelerin işlevlerini engellemek için kimi zaman din, kimi zaman da sağlık bahane edilerek yasaklama çabası içine girilmiştir. Örneğin, yanma derecesine gelene dek kavru lan kahvenin insan sağlığını tehdit ettiği ortaya atılarak ilk yasak 16. yüzyıl ortalarında Şeyhülislam Ebussuud Efendinin fetvasıyla

---

⁵ Burçak Evren, **a.g.e.**, s.7.

⁶ Ekrem Işın, **a.g.m.**, s. 386.

⁷ Burçak Evren, **a.g.e.**, s.20.

⁸ **Ay.es.**, s.18.

⁹ Ekrem Işın, **a.g.m.**, s. 388.

¹⁰ Bk. Ekrem Işın, **a.g.m.**, s. 387.

¹¹ Cengiz Kırılı, "Kahvehaneler ve Hafiyeler: 19. Yüzyıl Ortalarında Osmanlıda Sosyal Kontrol", **Toplum ve Bilim**, S. 83, Y. 2000, s. 59.

¹² Seyfettin Aslan, "Yeniçeri Ve Kapıkulu Süvarilerinin İsyanlarına İlişkin Bir Analiz", **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, C.28, Mayıs 2004, s. 90.

gerçekleşmiştir¹³. Yasaklamının ardından kahvehaneler kapatılmış, kahve getiren gemiler batırılmıştır¹⁴.

Fotoğraf 1- İstanbul'dan bir esnaf kahvehanesi örneği.

Osmanlı'da giderek yaygınlaşan kahve kültürü beraberinde farklı kesimlere hitap eden kahvehanelerin açılmasını da gündeme getirmiştir. Her kesimin bir kahvehanesinin olması müdavimler için sosyal statü olarak bir ayrıcalık sağlamış, bu durum kahvehanelerin daha da önem kazanmasına ve dolup taşmasına neden olmuştur. Bir araya gelen insanlar fikir alışverişi yapmaya başlamış, olaylar tartışılır ve sorgulanır hale gelmiştir. Sıradan insanları ev, cami ve ticarethane üçgenine hapsedmeye çalışan yöneticileri endişelendiren bu durum karşısında din bilginleri meyhaneye gitmenin kahvehaneye gitmekten daha iyi olduğunu söyleyecek derecede durumu vahim görmüşlerdir¹⁵.

Kanuni Dönemine kadar dinsel olan kahve yasağı bu dönemden sonra siyasi nedenlerle gerçekleşmiştir. II. Selim Döneminde de (1566-1574) aynı gerekçeyle yasaklanan kahve içiminin engellenmesi uzun ömürlü olmamıştır. III. Murat (1574-1595) Döneminde de yasaklanan kahve bu padişahın son yılında Şeyhülislam

¹³ Ekrem Işın, **a.g.m.**, s. 387.

¹⁴ Burçak Evren, **a.g.e.**, s.23-24; Ekrem Işın, **a.g.m.**, s. 387.

¹⁵ Burçak Evren, **a.g.e.**, s.23-24; Ekrem Işın, **a.g.m.**, s. 387.

Bostanzade'nin fetvasıyla geçersiz hale gelmiştir. 1603-1607 arası I. Ahmet Döneminde de Sadrazam Derviş Paşa tarafından yasaklama getirilmek istenmiş ama yine başarılı olunamamıştır¹⁶.

17. yüzyıla gelindiğinde İstanbul'da kahve depolarının sayısının 300'ü bulduğu, bu yüzyılda kahve ticaretine giren Avrupalı tüccarların Yemen'den yüksek fiyatla kahve almaları İstanbul'daki kahve stoklarının hızla tükenmesine ve fiyatların artmasına neden olmuştur. Stokların tükenmesi kahve üretiminde yolsuzlukların da başlamasına neden olmuş, kahve işinden sorumlu olan Eminönü civarındaki Yeniçeriler de saf kahveye nohut ve benzeri tahılların katılmasına göz yummuşlardır. Yaşanan gelişmelerin ardından kahve tüketiminin kontrol altına alınması ve düzenin sağlanması amacıyla bir dizi tedbirler alınmış, bu kapsamda ek vergiler getirilmiş ve kahve dağıtımında Mısır Çarşısı esnafının kefil olduğu 4 kişilik bir grup denetim görevine getirilmiştir. Kahve sıkıntısı halk arasında beklenenden daha fazla problem oluşturduğu görülmektedir. Yerli halkın kahve ihtiyacını karşılamak amacıyla vergiler yükseltilmişse de karaborsadan önlenememiş, hatta yabancılara kahve satılmaması bile gündeme gelmiştir¹⁷.

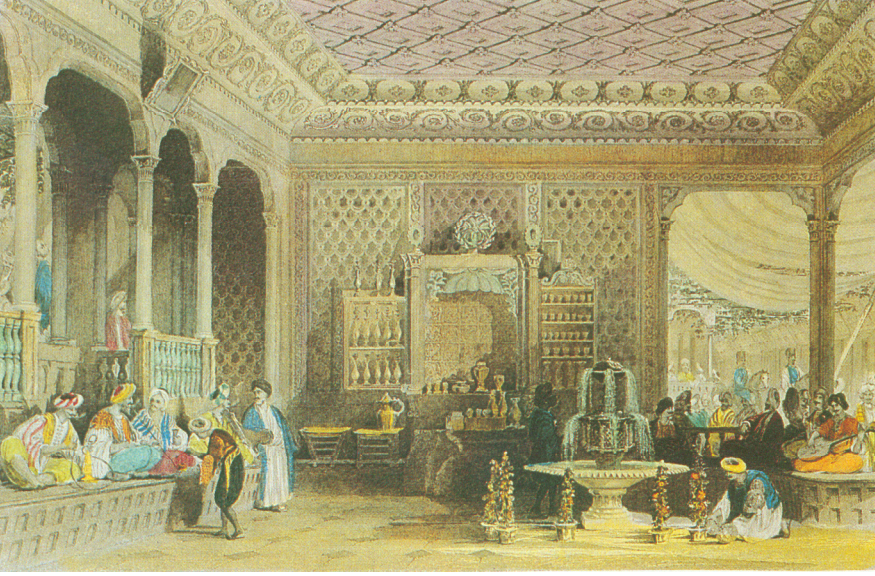
Kahvehaneler, başlangıçta, Namia'ya göre; "mecma-i zürefa" yani güzel konuşmaların toplantı yeri, Nihad Sami Baranlı'ya göre ise "akademik muhit" görevini üstlenmiştir. Dolayısıyla kahvehane mimarisi de sohbet etme olgusunun pratikliği ve işlevselliği üzerine kurulmuştur. Farklı nedenlerden dolayı çoğu günümüze gelemeyen kahvehanelerin ilk örneklerinin mimarisi hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Ancak, gezginlerin verdiği bilgilerden ve Melling, Allom ve Walsh gibi ressamların 19. yüzyıla ait gravürlerinden dönemin kahvehane mimarisi hakkında fikir edinmek mümkündür. Verilen bilgilere göre; klasik planlı bir kahvehaneye önce orta meydanı adı verilen bir avludan ulaşıldı. Çoğunlukla bu mekanın üç ya da dört tarafı bir metreye yakın oturma yerleriyle çevriliydi. Kimi zaman da ayaktabıların çıkarıldığı bir kunduralık bölümü bulunmaktaydı. Esas ana mekan bu giriş mekanından 20-30 cm. daha yüksekti. Ana mekan da kimi zaman çepeçevre 30 cm. yüksekliğinde oturma yerleriyle çevriliydi ve ortasında tüm mekana hakim bir şadırvan ya da havuz bulunurdu. Ocağın bulunduğu köşenin karşısında ise merdivenle çıkılan etrafı parmaklıklarla çevrilmiş 20-25 kişinin sığabileceği kerevetli baş sedir bulunurdu. Buna sedirlik adı da verilirdi. Buraya kahvehanenin müdavimlerinden nüfuzlu kişiler otururdu (Fotoğraf 2)¹⁸, (Fotoğraf 3)¹⁹. Tiryakilerin yeri ise baş sedirin yanında önünde post serili olan ve ayrıca bir saat bulunan yerde idi. Kahvenin en hakim yerinde alçıdan yapılmış yaşmaklı bir ocak bulunurdu. Ocağın her iki tarafında da içinde fincanların zarfların ve diğer kahve takımlarının yer aldığı delik adı verilen üç-dört gözlü raflar yer alırdı. Rafların biraz

¹⁶ Burçak Evren, **a.g.e.**, s.25-26.

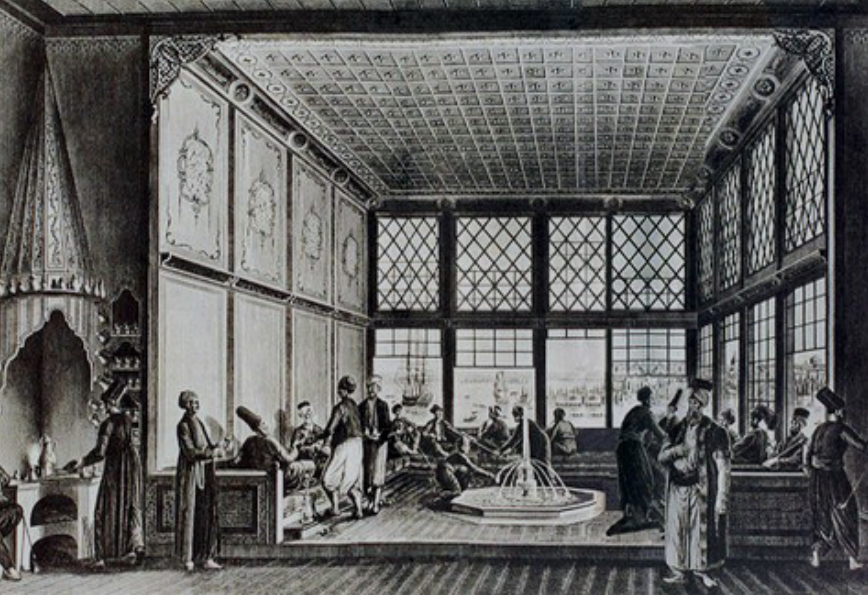
¹⁷ **Ay.es.**, s.30-31; Ekrem Işın, **a.g.m.**, s. 386.

¹⁸ Allom'dan 19. yüzyıla ait bir gravür, Ekrem Işın, **a.g.m.**, s. 388.

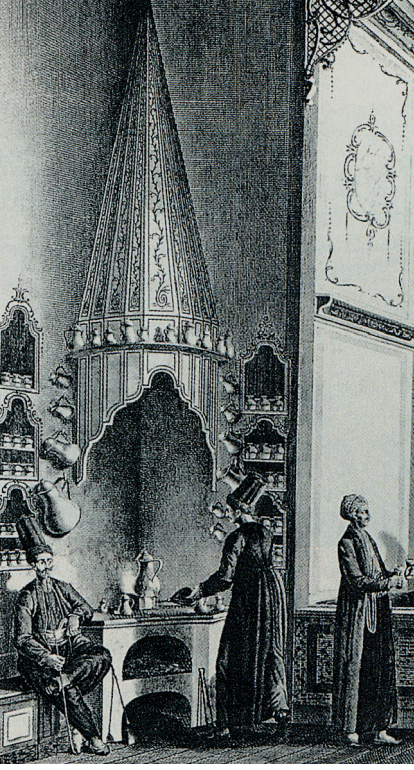
¹⁹ Burçak Evren, **a.g.e.**, s.38.

Fotoğraf 2- İstanbul Tophane’de bir kahvehane tasviri.

Fotoğraf 3- İstanbul kahvehanesi.

Fotoğraf 4- Kahve ocağı.

uzağında sıra sıra çubukların saklandığı dolaplar ve ayrıca tütün ocakları bulunurdu (Fotoğraf 4)²⁰. Kahvehanelerin bu konumu köy odaları ya da birlikte eğlenme, sohbet etme mekanlarıyla da büyük benzerlikler taşımaktaydı²¹.

İlk kahve örneklerinin cami yakınlarında yer aldığı, namaz saatlerini beklemek için vakit geçirilen mekan işlevlerine sahip oldukları, sonraları ise camilerden uzaklaşarak kendi muhitlerini oluşturdukları, sosyal bir çevre oluşturdukları görülmektedir²². Bu kapsamda 16. yüzyılın başlarından itibaren özellikle ticaret merkezlerinde ortaya çıkmaya başlayan esnaf kahvehaneleri lonca sistemi içinde esnaf kethüdarları tarafından yönetildiği, kendi içinde ikiye ayrılan bu kahvehanelerin ilk grubunda belli becerileri olan ancak ticarethaneleri bulunmayan insanların bir araya

²⁰ Ay.es., s.38.

²¹ Ay.es., s.44-46.

²² Burçak Evren, a.g.e., s.49.

geldiği, ikinci grup esnaf kahvehanelerinin ise daha çok ticaret ile uğraşanların uğrak yeri olduğu, bir çeşit ticaret bürosu işlevi gördükleri anlaşılmaktadır²³.

Bir diğer kahvehane türü ise yeniçeri kahvehaneleriydi. 17. yüzyıldan itibaren yeniçerilere evlenme izninin verilmesi, yeniçerilerin kışla dışına çıkarak esnaflaşma süreçlerinin başlamasına neden olmuştu. Yeniçeri ocağından sivrilmiş kişilere verilen kahvehane açma izni bu tür kahvehanelerin bir disiplin içinde işletildiğini göstermektedir. Bektaşilikle de özdeşleşen bu mekanlar aynı zamanda dini işlevleri de olan askeri disiplinle yönetilmekteydi. Yeniçeri kahvehaneleri muhtelif görüşlere sahip müdavimleri ile siyasi yönü, geleneksel açılış törenleri ile de folklorik yönü olan mekanlardı. Her Yeniçeri kahvehanesinde bir Bektaşî babasının olması bu mekanların belli bir süre Bektaşî tekkesi gibi faaliyette bulunduğunu göstermektedir. Yeniçeri kahvehanelerinin en önemli özelliklerinden biri de yolsuzluk, haksızlık ya da yetersiz yöneticilere karşı ilk toplumsal öfkenin ortaya çıktığı ve tezgahlanarak sokağa döküldüğü yerler olmasıydı. Bu mekanların bir başka özelliği ise, diğerlerinin aksine işsiz güçsüz bir sürü kişinin geceleri konaklamasına imkan vermesi idi. Yeniçeri kahvehaneleri bu yönü ile kışla gibi çalışan önemli mekanlardı²⁴. Büyük ve oldukça süslü olan yeniçeri kahvehaneleri İstanbul'un deniz gören manzaralı yamaçlarına ya da denizde kazıklar üzerine kurulurdu (Fotoğraf 5)²⁵. Yeniçeri kahvehanelerinde, kişilerin

Fotoğraf 5- İstanbul'da bir liman kahvehanesi.

²³ Ay.es., s.50-51.

²⁴ Ay.es., s.55.

²⁵ İstanbul'da bir liman kahvesi, Bartlett, Ekrem Işın, a.g.m., s. 389.

kademsine göre peykeler, sofalar, saz yeri ve bir baba sofası bulunurdu. Hepsi ahşap oymalı, çiçek kabartmalı, boyalı, nakışlı ve altın yaldızlı idi. Ortada mermer havuz ve fiskiyenin etrafında fesleğenler yer alırdı. Peyke ve sofalar kilim, seccade, kuzu ve ayı postu, şilte ve yastıklarla döşenirdi. Duvarlar Bektaşî levhalarıyla süslü, kahve ocağı ise bir gelin odası gibiydi. Dolaplarda cezveler, fincanlar, altın ve gümüş fincan zarfları, altın ve gümüş başlıklı billur nargileler, yasemin çubukları ve kıymetli lüleler bulunurdu. Oldukça süslü ve özenli olduğu görülen Yeniçeri kahvehanelerinin her isteyen tarafından açılmadığı bunun bir zorbalık işi olduğu, zorbalık olmadan söz konusu mekanların açılıp süslenmesi mümkün olmadığı belirtilmektedir²⁶ (Fotoğraf 6)²⁷. Kahvehane açılmadan önce müslim ve gayrimüslim zenginlerinin isimlerinin yer aldığı bir defter hazırlanır, bu kişilerden ne alınacağı belirlenir ve sonra gözü pek bir adamla hediye adı altında malzemeler toplanırdı. Yeniçeriler ise birbirlerinin kahvehanesine uğur sayılan kanarya kafesi hediye ederdi. Bir kahvede en az 30-40 kanarya kafesi bulunurdu²⁸.

Fotoğraf 6- 1930'lu yıllarda bir İstanbul kahvehanesi.

Yeniçeri kahvehanelerinde ehil bir hayta ocakçı kahvehane sahibi zorbanın sevdiği bir civelek, sazendeler, Kıpti veya Rum köçekler, meddahlar, en az iki usta

²⁶ Burçak Evren, **a.g.e.**, s.56.

²⁷ Ekrem Işın, **a.g.m.**,s. 391.

²⁸ Burçak Evren, **a.g.e.**, s.58.

berber ve üç-dört tane berber şakirdi ve kahve uşağı bulunurdu²⁹. Toplumsal işlevine göre mimarisi şekillenen kahvehanelerden Yeniçeri kahvehanelerinin yalıda bulunanları iki katlı inşa edilirdi. Bu yönleri ile Yeniçeri kahvehaneleri Ekrem Işın'a göre geleneksel yalı mimarisindeki divanhane anlayışının izlerini taşımaktaydı³⁰.

1826'ya kadar bu ekseninde faaliyetlerini sürdüren Yeniçeri kahvehaneleri II. Mahmud tarafından kapatılmalarının ardından tulumbacıların müdevimi oldukları Semai kahvehaneleri türemeye başladı³¹. Çalgılı kahvehaneler grubuna giren, tabanı yeniçeriliğe dayanan asker-esnaf zümresinin yarattığı bu örnekler, kahvehane tipinin 19. yüzyıl başlarında dönüştüğü yeni bir mekan türü oldu. Semai kahvehanelerinde asker-esnaf zümresinin yerini tulumbacı külhanbeyleri aldı. Ramazan ayına özgü olan bu kahvehaneler ramazan boyunca faaliyet gösterdikten sonra arife günü kapanırdı. Süslemesi ile ön plana çıkan bu kahvehanelerin dekorasyonu tulumbacı ve kayıkçılar arasından çıkan primitif sanatçılar tarafından yapılır, bazen mitolojik bazen de fantastik resimlerle müşteriler etkilenmeye çalışırdı³². Mimari düzeni itibariyle tiyatro tipi bir görüme sahip olan semai kahvehanelerinde peykelerin yerini gösteri düzenine göre yerleştirilen sandalyeler almıştı. Ayrıca gösteri yapılacak yer biraz yükseltilerek sahnemsi bir hale getirilmişti. Bu düzenleme klasik kahvehane ve tiyatro arasında bir geçiş oluşturuyordu. Ayrıca II. Abdülhamit Döneminden itibaren (1876-1909) semai kahvehanelerinde alafranga müzik zevki de gelişmeye başladı³³.

Kahve ve kahvehane yasağının kalkması ile birlikte toplumun değişik kesimlerine hitabeden kahvehane tipleri de ortaya çıkmaya başladı. Örneğin daha çok kıraathane adı ile anılan, genellikle camilerin yakınlarında bulunan imaret kahvehanelerinde akşam ile yatsı namazı arasında vakit geçirmek ve bir şeyler okumak isteyenler oturur, ayrıca bu mekanlarda meddah, karagöz, hokkabaz ve orta oyunu gibi eğlenceler de tertiplenirdi³⁴.

Özellikle İstanbul'un Tahtakale, Tophane ve Silivrikapı Semtlerinde bütün müşterileri esrarkeşlerden oluşan hiçbir mimari karakteri bulunmayan esrarkeş kahvehaneleri ortaya çıktı. Bakımsız, pis hatta tiksinti verici bir görünüme sahip olan bu mekanlarda en kıdemli yedi kişiye dede denirdi. İğrenç görünümlü bu kişiler kimilerine göre insanlıklarını yitirmiş, kimilerine göre de tanrıdan başka kimse ile ilgilenmeyen insanlardı³⁵.

---

²⁹ Ay.es., s.56.

³⁰ Ay.es., s.60.

³¹ Bu tür kahvehanelerin işlevleri ile ilgili geniş bilgi için bk: Ahmet Rasim, "Semai Kahvehaneler", **Resimli Tarih Mecmuası**, VII/4, Nisan 1956, s. 248-252.

³² Burçak Evren, **a.g.e.**, s.63, 66.

³³ Ay.es., s.72.

³⁴ Ay.es., s.91.

³⁵ Ay.es., s.93; kahvehane çeşitleri hakkında geniş bilgi için bk: Ekrem Işın, **a.g.m.**, s. 388-391.

Edinilen bilgilere göre kahve ve kahvehane kavramlarının Anadolu'da yaklaşık 500 yıllık bir geçmişe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda daha çok İstanbul merkezli bilgilere yer verilmiş, diğer yerleşimlerdeki uygulamalara pek değinilmemiştir. Kuşkusuz İstanbul dışında da hem kahve alışkanlığı hem de kahvehane konusunda benzer olaylar yaşanmıştır. Mimari anlamda İstanbul örnekleri gibi nitelikli kahvehane yapılarının bütün yerleşimlerde uygulanmış olması beklenemez. Ancak, bölge ölçeğinde İstanbul'daki gelişmelere paralel uygulamaların gerçekleştiği muhakkaktır.

Yukarıda etraflıca tanımlanmaya çalışılan kahve ve kahvehane kültürünün, inşa edildiği dönemde kasaba ölçeğinde küçük bir yansıması niteliğindeki Salihli Himaye-i Etfal örneği, Anadolu'da her geçen gün sayıları azalan kahvehanelerden biridir. Mimari açıdan albenisi olmayan bu yapılar, çoğu zaman 2863 sayılı koruma kanunu kapsamında da değerlendirilmemekte ve kaderlerine terk edilmektedir. Himaye-i Etfal Cemiyeti 10 Haziran 1921 tarihinde³⁶ Ankara'da Atatürk'ün önderliğinde savaş nedeniyle ailesini kaybetmiş çocukların bakımı amacıyla kurulmuştur. Cemiyetin, gelir sağlamak amacıyla çeşitli gayrimenkullare sahip olduğu, Salihli'deki Himaye-i Etfal Kahvehanesinin de bu mallardan biri olduğu bilinmektedir.

Osmanlı döneminde inşa edilen yapılara bakıldığında yerleşim merkezleri ile yapı türleri arasındaki ilişki gözardı edilemez. Dolayısıyla yerleşimin büyüklüğü, tarihi geçmişi, merkez niteliğinde olup-olmaması, ulaşım imkanları mimari oluşumları etkileyen önemli hususlardır. Kahvehane yapıları ise mimari niteliği bir yana bırakılırsa belki de en yaygın oluşumlardır. Plan şeması ile özgün bir kahvehane örneği olarak kabul edilebilecek Salihli Himaye-i Etfal örneğini değerlendirmeden önce Salihli'nin kısaca tarihi geçmişinden bahsetmek faydalı olacaktır.

1960'larda yapılan kazılarla ortaya çıkarılan kalıntılar, Salihli'nin de içinde bulunduğu Sart bölgesinin geçmişini M.Ö.1500-1300 tarihlerine kadar indirmektedir. Buluntulara göre Sart'ın Bronz çağında Troya ile temasta olduğu, Herodotus'a göre; M.Ö. 1200'de bölgede Miken Sülalesinden Herakles oğulları hanedanının hüküm sürdüğü görülmektedir. M.Ö. 1000'de bölgede Lidyalılar yaşamıştır. M.Ö. 334 yılında Büyük İskender, M.Ö. 180'de de Bergama Krallığı tarafından ele geçirilen Sardes, Persler döneminde Satraplık³⁷ merkezi olmuş ve M.S. 3 ve 4. yy. da surları takviye edilmiştir. Romalılar zamanında eyalet merkezi, Bizans döneminde de piskoposluk ve

Theme³⁸ merkezi olarak ön plana çıktığı görülen Sardes'in Dünya ticaret yollarının değişmesi ile Bizans imparatorluğunun son zamanlarında önemini yitirdiği

³⁶ Oral Onur, **Edirne Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal Cemiyetleri**, İstanbul 2007, s.17; Bu konuda geniş bilgi için Bk. Cüneyd Okay, **Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti (1917-1923)**, İstanbul 1999.

³⁷ Satrap, Perslerde il yöneticisi, bugünkü anlamı ile vali anlamına gelen bir unvandır. Bk. **The Oxford Dictionary of Byzantium**, C.3, Newyork 1991, s.1846.

³⁸ Stratejik alanlarda askeri ve sivil güçlerden oluşan askeri bölge. Bk. **Ay.es.**, s.2034.

görülmektedir³⁹. 11. yüzyılda Türklerin Anadolu'ya girmeleri ile başlayan bölgedeki Türk hakimiyeti, 1313 yılında Aydınoğulları, 1391 de ise Osmanlılar ile devam etmiştir⁴⁰.

Salihli ile ilgili Türk Dönemine ait en eski kayıt, 1518 yılına aittir. Buna göre Salihli Sart kazasına bağlı Veled-i Salih / Salihoğlu köyü olarak anılmaktadır⁴¹. 17 ve 18. yüzyıllarda küçük bir yerleşim olarak varlığını sürdüren Salihli'nin 1831 yılındaki ilk Osmanlı nüfus sayımında Sart ile birlikte Aydın sancağına bağlı kaza kimliğine sahip olduğu görülmektedir⁴². 19.Yüzyılın ilk yarısından itibaren Salihli yerleşiminin merkez olma yolunda belli bir ivme kaydettiği görülmektedir. Bu ivmenin bir nedeni, bölgenin oldukça geniş katımlı Çarşamba günleri kurulan pazaryerine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. İkinci ve en önemli gelişme ise 1866 yılında tamamlanan İzmir – Kasaba (Turgutlu) demir yolunun Alaşehir'e kadar uzatılması ile yaşanmıştır. Söz konusu demir yolu 1875 yılında Salihli'den geçirilerek hizmete açılmış ve bölge gelişimi ve ekonomisinde önemli bir başlangıç olmuştur. Demiryolu hattı boyunca ve Özellikle istasyon çevresinde dönemin mimari karakterine uygun yapılaşmaların ortaya çıktığı görülmektedir (Fotoğraf 7).

Fotoğraf 7- Salihli Trenyolu hattında Fevzipaşa Caddesi'ni gösteren kartpostal, 1936.

³⁹ Güldem Yügrüm, **Sart Harabeleri Rehberi**, Ankara 1973, s. 27-29; Ahmet Otman – Ali Aksakal, **Salihli “Antik Çağdan Günümüze”**, Salihli 2004, s. 3.

⁴⁰Fusun Baykal, **Salihli Kent Coğrafyası**, İzmir 1989, s.36.

⁴¹ Salihli, Veled-i Salih / Salihoğlu adı ile Anadolu Vilayeti Kethüdası Cafer Bey'in zeametine dahil olduğu görülmektedir. Bk: **BOA** (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), 66 numaralı İcmal Defteri s.138. Bk: Teoman Ergül, **Antik Uygarlıkların Mirasçısı Bir Kentin Özgün Tarihi (Türkleşen Anadolu'da Sardes ve Salihli)**, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları / 9, İzmir 1992, s.40.

⁴² Teoman Ergül, **Antik Uygarlıkların Mirasçısı Bir Kentin Özgün Tarihi (Türkleşen Anadolu'da Sardes ve Salihli)**, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları / 9, İzmir 1992, s.108.

Bugün halen aktif şekilde hizmet veren Salihli Garı'nın (Fotoğraf 8) karşısında yer alan ve Himaye-i Etfal olarak adlandırılan yapı, Batı Anadolu Bölgesinde örneklerine sık rastladığımız, bugün bire bir aynı işlevi gerçekleştirmeseler de dönemlerinin sosyo-kültürel hayatında önemli merkezler niteliğinde olan "kahvehane / kıraathane" yapılarının güzel bir örneğidir. Yapı, şehrin doğusuna doğru uzanan ve kaynaklara göre ağaçlandırılarak Mithatpaşa tarafından hizmete açılan Mithatpaşa Caddesi'nin başlangıcında yer almaktadır⁴³. Bölgenin tarihi ve ekonomik gelişmesinde tren istasyonu ile birlikte önemli bir belge niteliğindeki yapı, Salihli Belediyesi tarafından restore edilmiş, bir kültür mirası olarak gelecek nesillere aktarılması sağlanmıştır.

Fotoğraf 8- Salihli Tren İstasyonu, 1932.

Mithatpaşa Mahallesi'nde 621. ve 2. sokağın köşesinde yer alan Himaye-i Etfal Kahvehanesi, Maliye hazinesine kayıtlıdır. Söz konusu yapı, İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 22.09.2004 tarih ve 162 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Tapu kayıtlarından edinilen bilgilere göre; 1931 yılında "arsa" olarak görünen 287 m² taşınmaz, Cumhuriyet Halk Fırkasının mülkiyetinde olup, 12.5.1932 tarihinde T.C. Himaye-i Etfal Cemiyeti adına kaydedilmiş, 1.2.1934 tarihinde de Çocuk Esirgeme Kurumu genel merkezi adına tahdit ve tespiti yapılmıştır. 1938 yılı kayıtlarında kagir kahvehane olarak adı geçen yapının 20.09.1969 tarihinde "Bahçeli Kagir Kahvehane"

⁴³ Ahmet Otman – Ali Aksakal, **Salihli "Antik Çağdan Günümüze"**, Salihli 2004, s. 15.

tanımlamasıyla Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'na geçtiği anlaşılmaktadır. 28.11.1983 tarihinde Çocuk Esirgeme ve Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, 16.6.1989'da da Başbakanlık Sosyal hizmetler ve Çocuk Esirgeme kurumu adına kayıtlı olduğu anlaşılan kahvehane, 24.12.2003 tarih ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu çerçevesinde Maliye Hazinesine devredilmiştir.

Çevre esnaf ve yerli halkın verdiği bilgilere göre; yapının çeşitli tarihlerde, kahvehane, kütüphane, tanzim satış mağazası, düğün salonu ve restoran olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Farklı kullanımlardan kaynaklanan çeşitli ilave ve değişikliklere maruz kalan yapı uzun süre kullanılmamış bu nedenle de ciddi tahribatlara maruz kalmıştır. Salihli Belediyesinin girişimleri ile Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nden kullanım hakkı alınan yapı, bugün eğitim, sanat ve sergi merkezi olarak hizmet vermektedir.

Himaye-i Etfal Kahvehanesi dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Tek mekandan oluşan taşınmazın güney ve doğu cepheleri sokağa açılmaktadır. Bitişik nizam olarak düzenlenen batı cephe, komşu parseldeki yapı tarafından tamamen kapatılmıştır. Kuzey cephe ise yapıya ait olan küçük bir arka bahçeye açılmaktadır.

Anarım Öncesinde Yapının Durumu:

Ana giriş, yapının güney cephesinde yer almaktadır. İstasyona ve önünde yer alan meydana bakan bu cephenin dönem içinde çeşitli müdahalelere maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Cephenin ortasında yer alan basık kemerli ana girişin doğusunda iki ve batısında bir adet olmak üzere aynı forma sahip üç pencere bulunmaktadır. Cephenin batı ucunda, yine basık kemerli düzenlemeye sahip ikinci bir kapı açıklığı yer alır. Büyük bir bölümü mermer kaplı durumdaki cephede, izlerden anlaşıldığına göre kapı ve pencerelerin üst kesimlerinin bir dönem sundurma tarzında kapatıldığı görülmektedir (Fotoğraf 9). Güney cephenin en dikkat çeken unsuru, ana girişin üzerinde yer alan çökertme bir pano içindeki tabela tarzında düzenlenmiş "HİMAYE-İ ETFAL" yazısıdır. Kabartma sıvalı Latin harfleri ile oluşturulmuş yazının üzerinde, içinde sola bakan kırmızı hilalin yer aldığı beş kollu yıldız amblemi bulunmaktadır (Fotoğraf 10). Düz ve yuvarlak kesitli olmak üzere kademeler halinde dizilmiş yatay silmelerden meydana gelen saçak geçişi, cephenin bugüne ulaşan en önemli estetik unsurlarından biridir (Fotoğraf 11).

Doğu cephedeki düzenleme de genel itibariyle güney cepheden farklı değildir. Cephenin ortasında, dikdörtgen formu itibariyle diğerlerinden farklı olan girişin iki yanında güney cephede yer alan örneklerle benzer şekilde düzenlenmiş basık kemerli birer pencere yer almaktadır (Fotoğraf 12). Kısmen mozaik ve bir bölümü mermer kaplamalı doğu cephenin, görülebilen izlerden tıpkı güney cephe gibi zaman içinde çeşitli müdahalelere maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Yapının güney cephesinde yer alan

Fotoğraf 9- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, güney cephe. Onarım öncesi.

Fotoğraf 10- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, güney cephede bulunan yazı panosu. Onarım öncesi.

Fotoğraf 11- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, güney cephe saçak silmesi. Onarım öncesi.

Fotoğraf 12- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, doğu cephe. Onarım öncesi.

silmeli saçak geçişinin doğu cephede de uygulandığı görülmektedir. Ayrıca, doğu cephenin kuzeyinde, kısmen korunarak bugüne ulaşabilmiş sıva ile oluşturulmuş başlıklı yüzeysel bir sütunçe yer almaktadır. Ana girişin üzerindeki amblem ve yazı, saçak geçişindeki silme ile söz konusu sütunçe, ilk inşa edildiği dönemde yapının gösterişli ve estetik bir görünümüne sahip olduğunu göstermektedir (Fotoğraf 13).

Fotoğraf 13- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, doğu cephe. Korunarak bugüne gelebilmiş sütunçe. Onarım öncesi.

Arka bahçeye açılan kuzey cephe, güney ve doğ cepheye göre daha özensizdir. Silmeli saçak geçişine yer verilmeyen kuzey cephede zaman içinde oldukça radikal değişikliklerin gerçekleştiği görülmektedir. Betonarme bir eklenti ile tamamen doldurulmuş bahçe, onarım öncesi itibariyle algılanamamaktadır (Fotoğraf 14). Ayrıca bu cephede yer alan açıklıklardan doğuda yer alan iki pencerenin genişletilerek betonarme ilaveye ulaşımı sağlayan açıklığa dönüştürüldüğü görülmektedir (Fotoğraf 15). Kuzey cephenin ortasında güney cephede yer alan ana giriş açıklığı ile aynı eksende olan bir kapı daha bulunmaktadır. Önüne inşa edilen betonarme eklentiye geçiş amacıyla kullanılan bu kapının batısında sırasıyla iki kapı açıklığı daha yer alır. Kapatılarak nişe dönüştürülmüş ilk kapı, muhtemelen ilk yapıda da bu cephede bulunan bir mekana açılmaktaydı. Kuzey cephenin batı ucunda yer alan basık kemerli giriş ise yine güney cephenin batısında yer alan giriş ile aynı eksende olup benzer özelliktedir. Bu giriş de muhtemelen ilk yapıda da mevcut olan ek birime ya da birimlere açılmaktaydı (Fotoğraf 16).

Fotoğraf 14- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, kuzey cepheye inşa edilmiş betonarme eklenti. Onarım öncesi.

Fotoğraf 15- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, kuzey cephenin doğusunda bulunan pencerelerin açıklığa dönüştürülmüş hali. Onarım öncesi.

Fotoğraf 16- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, kuzey cephenin ortasında ve batısında yer alan açıklıklar. Onarım öncesi.

Yapının içinde hiçbir mekan bölüntüsü bulunmamaktadır. Kontrplak kaplı tavan, karo mozaik kaplı taban ve demir doğramaya dönüştürülmüş kapı ve pencereler 80 yıllık bir süreçte gerçekleşen müdahalelerden bazılarıdır (Fotoğraf 17). Yapıda iç tefrişat ile ilgili hiçbir özgün uygulama bugüne ulaşamamıştır.

Fotoğraf 17- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, yapının içinden bir görünüş. Onarım öncesi.

Yapıyı, eldeki veriler doğrultusunda özgün haline dönüştürebilmek amacıyla gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sırasında yeni bazı verilere ulaşılmış ve uygulamalar bu yönde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda güney cephesindeki mermer kaplamalar kaldırılmış (Fotoğraf 18), girişin üzerinde yer alan Himaye-i Etfal yazısı küçük müdahalelerle aynen korunarak sağlanmıştır. Cephenin en önemli estetik unsurlarından biri olan ve oldukça yıpranmış durumda bulunan silmeli saçak geçişi, kalıplama tekniği ile aslına uygun şekilde yenilenmiştir (Fotoğraf 19). Bölge halkının verdiği bilgilerden faydalanılarak, doğu cephenin kuzeyinde yer alan dekoratif sütunçe uygulamasının güney cephenin doğu ve batısında da olduğu tespit edilmiş söz konusu uygulamalara bu cephede de yer verilmiştir (Fotoğraf 20).

Fotoğraf 18- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, güney cephe. Onarım sonrası.

Doğu cephede gerçekleştirilen en önemli müdahale cephenin ortasında yer alan girişte olmuştur. Onarım öncesinde dikdörtgen bir forma sahip olan girişin, raspa çalışmaları sonucunda, aslında diğer örnekleri gibi basık kemerli olduğu ve bir miktar da daraltıldığı tespit edilmiştir (Fotoğraf 21). Onarım, elde edilen veriler doğrultusunda ilk inşa edildiği dönemdeki duruma göre gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, hem cephede yer alan mermer ve mozaik kaplamalar kaldırılmış, güney cepheyi takip eden saçak silmesinin onarımı gerçekleştirilmiş ve söz konusu cephenin kuzeyinde yer alan sütunçe yenilerek aynı zamanda cephenin güneyine de uygulanmıştır (Fotoğraf 22).

Yapının kuzeyinde de önemli müdahalelere gidilmiş, bu kapsamda öncelikle sonradan inşa edilen betonarme eklenti kaldırılmış ve cephede raspa çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar sonucunda iki önemli veriye ulaşılmıştır. İlk veri kuzey cephenin doğusunda yer alan açıklıklarla ilgili olup bu açıklıkların ilk yapıda pencere

Fotoğraf 19- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, güney cephede bulunan yazı panosu ve saçak silmesi. Onarım sonrası.

Fotoğraf 20- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, güney ve doğu cephe bulunan köşe sütunçeleri. Onarım sonrası.

Fotoğraf 21- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, doğu cephede yapılan raspa çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan orijinal giriş açıklığı.

Fotoğraf 22- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, doğu cephe. Onarım sonrası.

oldukları, sonraki bir dönemde tabana kadar indirilip genişletildikleri yönündedir (Fotoğraf 23). Söz konusu açıklıklar özgün durumlarına yani pencereye dönüştürülmüştür (Fotoğraf 24). Sıva raspaları sonucunda tespit edilen bir diğer husus ise kuzey cephe ortasında yer alan kapının batısında yer alan niş ile ilgilidir. Hem iç hem de dış cephede yapılan raspalar, söz konusu nişin aslında bir kapı açıklığı olduğunu (Fotoğraf 25), sonradan kapatılarak nişe dönüştürüldüğünü göstermektedir

Fotoğraf 23- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, kuzey cephede raspa çalışmalarında tespit edilen pencereler.

Fotoğraf 24- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, kuzey cephe. Onarım sonrası.

Fotoğraf 25- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, kuzey cephedeki nişte yapılan raspa çalışması.

Yapının kuzey cephesinde üç kapı bulunmaktadır. Ortada yer alan kapı geniş ve ana girişin bir tekrarı niteliğindedir. Dolayısıyla herhangi bir müstemilat yapısına açılması pek mümkün görülmemektedir. Ancak, bu açıklığın batısında yer alan diğer kapılar muhtemelen tuvalet ve belki bir ocak vazifesi gören başka bir birime açılmaktaydı (Fotoğraf 26). Bugün elimizde net bir bilgi olmamamıza rağmen söz konusu iki açıklığın işlevsel oldukları düşüncesi ile kuzey cephenin batısına yapı ile yarışmayacak, aynı zamanda işlevsel açıdan da gerekli olan bir ilave yapılmıştır (Fotoğraf 27).

Fotoğraf 26- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, kuzey cephedeki kapı açıklıkları. Onarım sonrası.

Dikdörtgen plan şemasına sahip yapı üç eğimli ahşap çatı ile örtülmüştür. Restorasyon çalışmalarında kontrplak malzeme ile kaplı tavan sökülmüş, orijinal tavan uygulamasına ait izler ortaya çıkarılmış, buna göre daha önceki tavanın bir miktar daha yüksek olduğu ve tavan alt kaplamasının 1.5 cm. kalınlığında ve 18 cm. genişliğinde kenarları pahlı masif ahşap tahtaların bindirme usulü çakılarak oluşturulduğu tespit edilmiş ve restorasyon, tespit edilen tavan kaplaması dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir (Fotoğraf 28).

Kaynaklarda, kahvehane yapıları ile ilgili verilen bilgilerde, söz konusu yapıların oldukça ferah oldukları, sokak cephelerinde bol açıklıkların bulunduğu belirtilmektedir. Cephe düzenlemesi açısından Osmanlı döneminin kahvehane yapıları ile ortak özelliklere sahip olan Himaye-i Etfal Kahvehanesi, sayıları gün geçtikçe azalan, eski yerleşimlerin kent merkezlerinde tek tük kalabilmiş ender yapılardan

Fotoğraf 27- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, kuzey cepheye inşa edilen müştemilat. Onarım sonrası.

Fotoğraf 28- Himaye-i Etfal Kahvehanesi, iç mekan. Onarım sonrası.

birdir. Osmanlı Dönemine ait kahvehane yapıları ile ilgili bilgiler içeren kaynaklarda, söz konusu yapıların tefrişat ve mekan düzenlemesi konusunda ayrıntılı bilgiler bulmak mümkündür. İlk etapta çok özellikli olmayan basit yapılarımış gibi görünen kahvehanelerin, verilen bilgilerden, aslında önemli ayrıntılar içerdiği, toplumun sosyal statüsüne göre hiyerarşik bir bölümlenmeye ve düzene sahip oldukları görülmektedir. Salihli'deki Himaye-i Etfal örneğinde zaman içinde yüklendiği farklı işlevler nedeniyle ne yazık ki mekan düzenlemesi ve tefrişat ile ilgili herhangi bir unsur bugüne ulaşamamıştır. Yapı, elde edilen bilgiler doğrultusunda restore edilmiş, özgün olduğu tespit edilen bazı bazı mimari uygulamalar tekrar eski haline dönüştürülerek özgün plan şeması elde edilmiştir. Bugün, sanatsal etkinliklerin yürütüldüğü ve sergi faaliyetlerinin gerçekleştirildiği Himaye-i Etfal Kahvehanesi, eski işlevinden uzak olsa da yine de sosyal bir mekan olma özelliğini devam ettirmektedir.